

DOI 10.33099/2618-1614-2021-15-2-50-60

УДК 308:355.02(477)«2005/2021»

І. С. Печенюк,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри історії війн і воєнного мистецтва,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського,

С. І. Печенюк,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу прикладних соціологічних
досліджень, Науково-дослідний центр гуманітарних проблем
Збройних Сил України

Динаміка зміни рейтингів державних інститутів сектору безпеки та оборони України (2005–2021)

У статті проаналізовано й узагальнено результати досліджень громадської думки, що проводилися в нашій країні впродовж 2005–2021 рр., у частині підтримки діяльності та довіри суспільства до основних державних інститутів сектору безпеки та оборони України та визначено значущість кожного з них. З'ясовано причини та висвітлено динаміку зміни рейтингів Збройних Сил України, Служби безпеки України, міліції та Національної поліції України й інших інститутів сектору безпеки та оборони в досліджуваній період. Виявлено взаємозв'язки та взаємозалежність у діяльності цих інститутів. Установлено, що з початком збройної агресії Російської Федерації проти нашої країни довіра українського суспільства до інститутів, відповідальних за національну безпеку держави, суттєво зросла. З-поміж них упродовж останніх п'ятнадцяти років найбільш авторитетним інститутом були та залишаються Збройні Сили України. Автори висловили припущення, що в умовах збройного конфлікту та інформаційної війни інститути сектору безпеки та оборони матимуть високий рівень суспільної довіри.

Ключові слова: державні інститути, рівень суспільної довіри, громадська думка, національна безпека, сектор безпеки та оборони.

© І. С. Печенюк, С. І. Печенюк, 2021

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Україна зазнала радикальних реформ у всіх сферах суспільного життя. Зазначені перетворення відбуваються вже майже три десятиліття і виявилися складними та болісними для українського суспільства. Усе це породжує певний інтерес до новітньої історії нашої держави. З одного боку, в минулому можемо віднайти причини сьогоденних проблем, а з другого – аналізуючи історичний досвід, можемо надати відповіді на запитання щодо раціональних шляхів їх подальшого розвитку.

У межах такого аналізу найбільш прискіпливо розглядаються політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти вітчизняної історії. Проте значно менше уваги приділяється історії розбудови системи забезпечення національної безпеки України. Варто зазначити, що в сучасному світі в контексті воєнної безпеки будь-якої держави вирішуються практично всі питання міжнародних відносин, економічних та інших стосунків між державами [1, с. 5–6]. Тому вивчення й узагальнення досвіду розбудови сектору безпеки та оборони України, ставлення (рівень довіри) громадськості до його державних інститутів є одним з основних показників їхньої ефективної діяльності. Водночас такий спосіб зворотної комунікації вказує на наявні проблеми, що потребують пошуку шляхів подальшого вдосконалення роботи органів державної влади та військового управління.

Відповідно до Закону України № 2469-VIII «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. (зі змінами) *сектор безпеки і оборони* – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України (далі – державних інститутів), діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. При цьому на сили безпеки покладено *функції із забезпечення національної безпеки*, а на сили оборони – *функції із забезпечення оборони держави* (захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз) [2].

Ураховуючи особливості діяльності інститутів сектору безпеки та оборони України, дослідження громадської думки щодо їхнього функціонування, аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на ставлення громадян до них, є важливим елементом забезпечення національної безпеки держави. Особливої актуальності

такі дослідження набувають в умовах загострення інформаційного протиборства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема довіри до державних інститутів була й залишається в центрі уваги українських і зарубіжних дослідників, які представляють різні галузі науки, зокрема філософію, соціологію, психологію, економіку, державне управління тощо. Одним з відомих сучасних американських філософів, який досліджує довіру, є Ф. Фукуяма [3]. Саме довіру він визначає як ключову характеристику розвинутого суспільства, тому в основу поділу суспільств за рівнем розвитку Ф. Фукуяма поклав поширеність у них довіри, що проявляється як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціальному (довіра до соціальних інститутів і держави загалом). На його думку, чим поширенішою є довіра, тим розвиненішим є суспільство.

Відомий сучасний польський соціолог П. Штомпка [4] розглядає довіру як фундаментальний аспект суспільного життя, особливо повсякденного. Розглядаючи феномен довіри в суспільстві, дослідник аналізує основні категорії цієї теорії в культурологічній соціології постмодерну, включно із сутністю ідеї довіри, її різновидами, функціями, та шукає джерела недовіри в соціальному плані й відновлення довіри на всіх рівнях суспільства. Особливе місце автор відводить застосуванню теорії довіри для аналізу та регулювання суспільних відносин у таких ключових сферах, як політичний устрій держави, розвиток науки, процес глобалізації.

В Україні особливості феномену довіри в соціогуманитарному дискурсі сучасної держави досліджувала В. Нападиста [5]; аспекти довіри до соціально-політичних інститутів та органів публічної влади та їх репутації вивчали О. Волянська [6; 7], Г. Зеленко [8], М. Іжа, Т. Пахомова, О. Князева [9], Т. Федорів [10], М. Чабанна [11]; суспільну підтримку влади та довіру до її органів у системі державного управління досліджували А. Кохан [12], В. Токарева і Ю. Носачова [13], О. Кучабський і С. Погорелий [14]; дослідженням зв'язків між соціально-економічними показниками та індексами міжособистісної та інституційної довіри займалися Т. Меркулова і Г. Богданова [15] та ін.

Дослідники Л. Амджадін та О. Гончарук у своїй праці [16] простежили динаміку феномену довіри населення до армії та загалом до інститутів сектору безпеки та оборони України в 1994–2013 рр. і спробували з'ясувати причини таких змін. Окремо варто звернути увагу на результати національного дослідження, проведеного протягом листопада-грудня 2018 р. колективом Харківського інституту соціальних досліджень [17] щодо оцінки суспільством діяльності поліції, яким є рівень довіри до неї після проведеної реформи. Водночас у звіті наведені основні показники діяльності поліції в країні та регіонах.

Мета і завдання дослідження. Мета нашої статті полягає в тому, щоб на основі збору, аналізу та узагальнення результатів досліджень громадської думки в Україні впродовж 2005–2021 рр. через зміни рівня підтримки

діяльності й довіри суспільства до основних державних інститутів сектору безпеки та оборони України, з'ясувати причини зміни їхніх рейтингів, визначити значущість кожного з них і виявити взаємозв'язки та взаємозалежність між ними.

Методи дослідження

Методичною основою дослідження стали загальнонаукові принципи об'єктивності, науковості й системності, які реалізувалися шляхом застосування низки методів, зокрема аналізу, синтезу, узагальнення, візуального аналізу даних, аналізу рядів динаміки та методу індексів. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, узагальнення) дали змогу здійснити теоретичне осмислення підходів до довіри як соціального явища й теоретично опрацювати емпіричні дані (результати опитувань громадської думки). *Порівняльний соціологічний аналіз* застосовувався для зіставлення та порівняння динамічних рядів даних, що відображають рівень довіри (підтримку діяльності) українського суспільства до деяких державних інститутів, для оцінки варіативності в часі (динаміки) індексів довіри (підтримки діяльності). *Візуалізація даних* за допомогою електронних таблиць Microsoft Office Excel у формі графіків і діаграм допомогла посилити сприйняття статистичної інформації та виявити взаємозв'язки, взаємозалежності та кореляції між окремими аспектами досліджуваного явища. Сутність *методу індексів* полягала у зведенні результатів відповідей на кожне запитання до одного показника, що, у свою чергу, дало в подальшому змогу їх порівняти та знайти відмінності. У дослідженні використовувалися два індекси – індекс довіри до державного інституту та індекс підтримки діяльності державного інституту, що зумовлено різною постановкою запитань: в одному випадку об'єктом дослідження була підтримка діяльності державного інституту, а в другому – довіра до нього.

Індекс довіри до державного інституту розраховується як різниця між кількістю тих, хто довіряє (повністю і частково) та кількістю тих, хто не довіряє (повністю і частково) відповідному інституту. *Індекс підтримки діяльності державного інституту* розраховується як «повністю підтримую» + половина «підтримую окремі заходи» – «не підтримую». Значення індексів можуть коливатися від –100 до +100 балів, де –100 вказує на повну відсутність довіри (підтримки діяльності), а +100 – на повну довіру (підтримку діяльності).

Характеристика емпіричної бази. В основу аналізу цієї розвідки покладено результати опитувань громадської думки, які проводилися провідними українськими аналітичними та соціологічними компаніями/установами. Основний масив даних представлений результатами опитувань, проведених Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (Центр Разумкова) [18–35], рідше такі опитування проводили Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [36–38], Київський міжнародний інститут соціології

[39; 40], Центр «Соціальний Моніторинг» [41; 42] та ін. [43–47]. Під час більшості опитувань у середньому було охоплено близько 2000 респондентів у всіх регіонах України (після квітня 2014 р. – крім тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополь та окремих районів Донецької та Луганської областей України, далі – ОРДЛО), які репрезентують доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірок не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95. Водночас маємо певний нюанс, що з 2014 р. із досліджуваної сукупності випала частина критично налаштованого населення – мешканці Криму та ОРДЛО, що не могло не вплинути на результати опитувань.

В опитуваннях соціологічної служби Центру Разумкова у 2005–2013 рр. запитання формулювалося так: «Чи підтримуєте ви діяльність Збройних Сил України?» (аналогічно для Служби безпеки України, органів внутрішніх справ, міліції) з варіантами відповіді «повністю підтримую», «підтримую окремі заходи», «не підтримую» та «важко відповісти». Пізніше в опитуванні соціологічної служби Центру Разумкова довіру до соціальних інститутів визначали через запитання «Якою мірою Ви довіряєте таким соціальним інституціям?». Респонденту на вибір пропонувалися варіанти відповіді: «зовсім не довіряю», «скоріше не довіряю», «скоріше довіряю», «повністю довіряю», «важко відповісти». Подібним чином формулювали запитання та варіанти відповіді до них і інші соціологічні установи. Так, наприклад, Соціологічна група «Рейтинг» ставила запитання «Наскільки Ви довіряєте таким інституціям?» із варіантами відповіді «цілком довіряю», «швидше довіряю», «важко відповісти», «швидше не довіряю», «зовсім не довіряю». У дослідженні Програми USAID

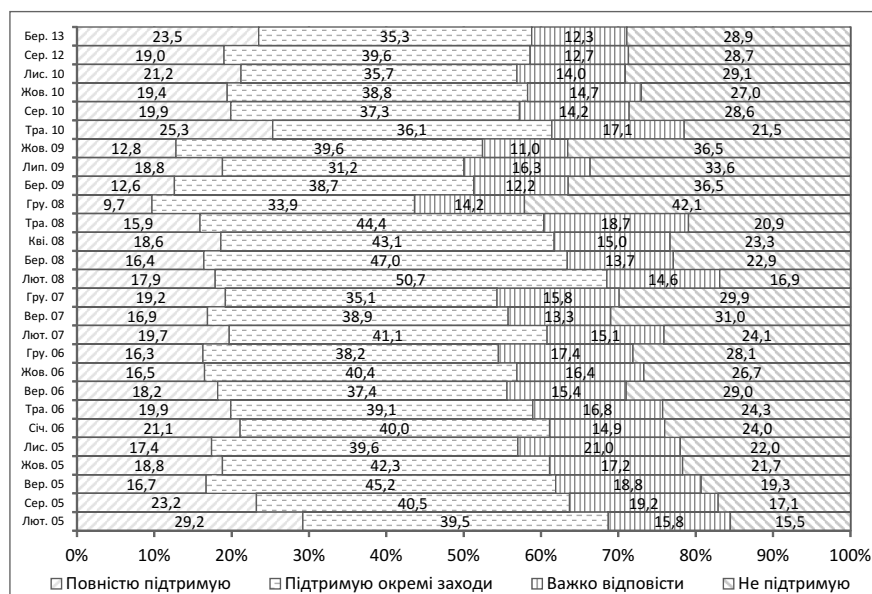
«Нове правосуддя» запитання звучало так: «Наскільки Ви довіряєте?» і запропонували перелік організацій. Далі респондент обирав з варіантів відповіді «повністю довіряю», «скоріше довіряю», «скоріше не довіряю», «зовсім не довіряю», «і довіряю, і не довіряю одночасно», «важко сказати» або міг відмовитися відповідати.

Традиційно соціологічні установи разом з іншими соціальними інститутами держави (Церквою, Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, засобами масової інформації (ЗМІ) тощо) найчастіше вивчали ставлення українців до Збройних Сил України (ЗСУ), Служби безпеки України (СБУ) та органів внутрішніх справ, міліції (Національної поліції України (НПУ)). Згодом (з початком збройної агресії Російської Федерації (РФ)) Центр Разумкова став включати до анкет і опитувальників інші інститути сектору безпеки та оборони – Національну гвардію України (НГУ), Державну прикордонну службу України (ДПСУ) та Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Авторами зібрано, проаналізовано й узагальнено наявні у вільному доступі результати досліджень громадської думки зазначених вище організацій у частині, що стосувалася рейтингів інститутів сектору безпеки та оборони України в період з 2005 р. до початку 2021 р., і на їхній основі досліджено зміни у сприйнятті громадськістю результатів діяльності цих інститутів.

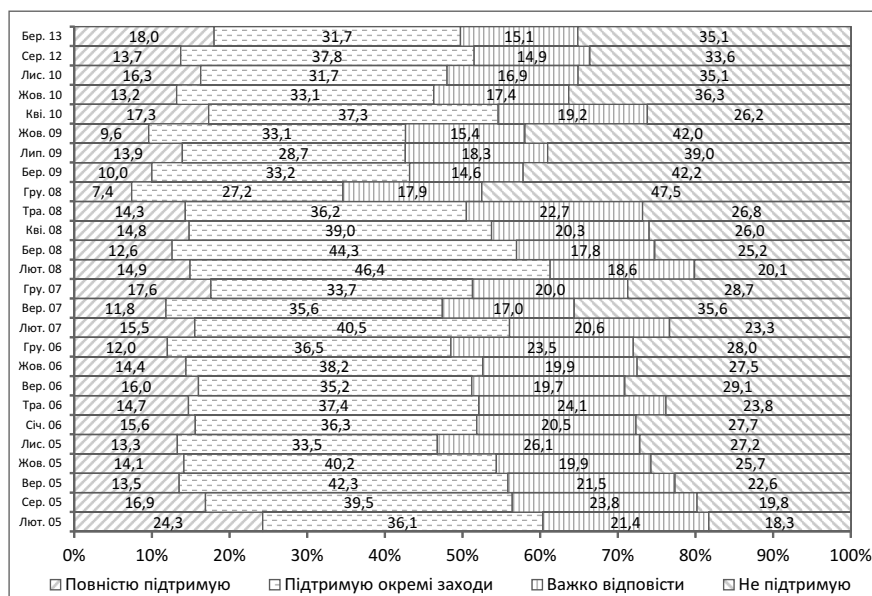
Результати

На рисунках 1, 2 і 3 наведена структура підтримки діяльності окремих інститутів сектору безпеки та оборони України в період 2005–2013 рр. Як видно на рисунках 1 і 2, серед українців переважає частка тих, хто

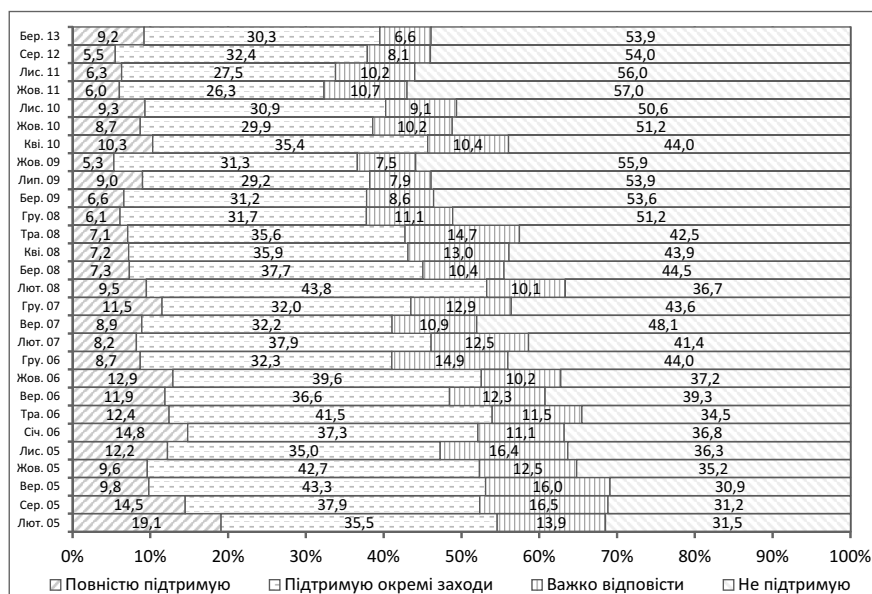
[Складено авторами згідно з 18]

Рис. 1. Структура підтримки українцями діяльності ЗСУ впродовж 2005–2013 рр. (за даними соціологічної служби Центру Разумкова), %

[Складено авторами згідно з 19]

Рис. 2. Структура підтримки українцями діяльності СБУ впродовж 2005–2013 рр. (за даними соціологічної служби Центру Разумкова), %

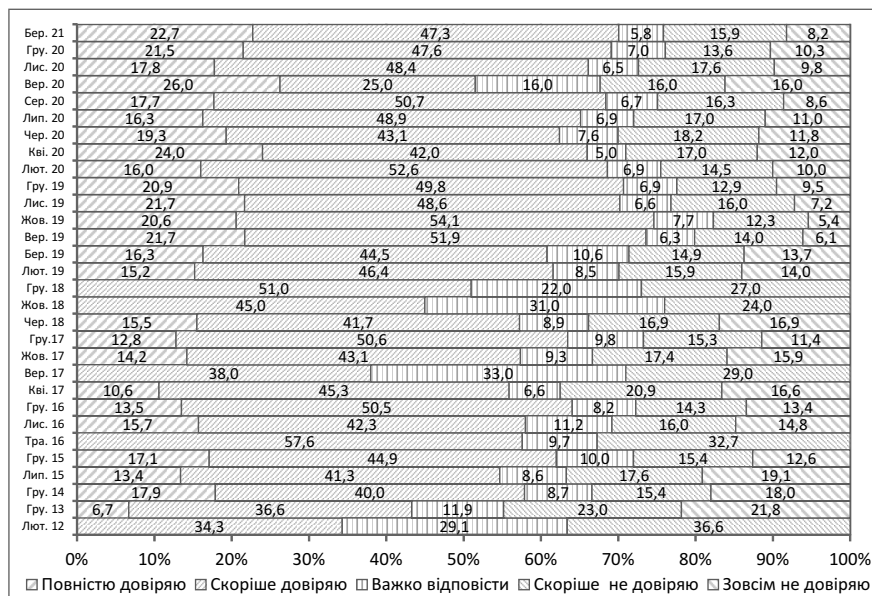

[Складено авторами згідно з 20]

Рис. 3. Структура підтримки українцями діяльності органів внутрішніх справ і міліції впродовж 2005–2013 рр. (за даними соціологічної служби Центру Разумкова), %

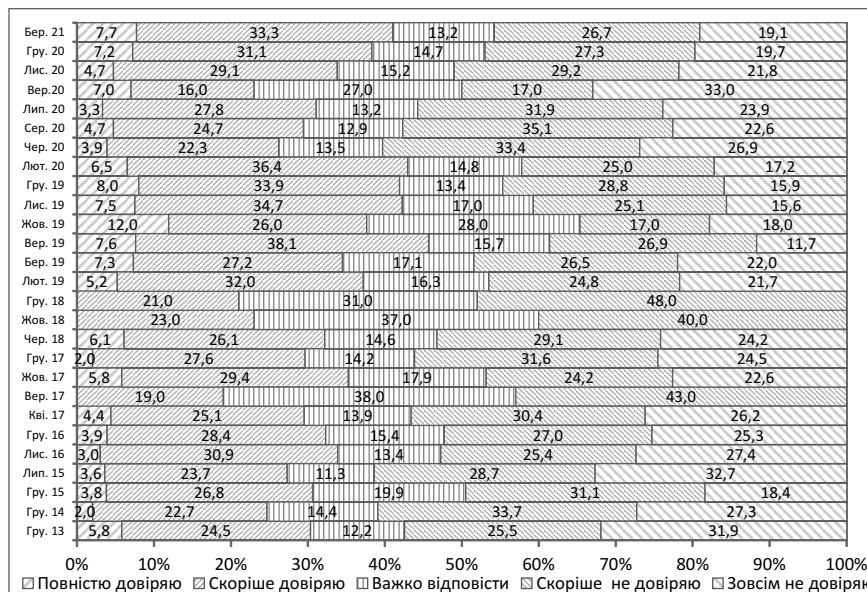
підтримував діяльність ЗСУ та СБУ (сумарно «повністю підтримую» та «підтримую окремі заходи»), ніж однозначно не підтримував. Водночас діяльність органів внутрішніх справ та міліції до 2008 р. (рис. 3) населення України частіше підтримувало, ніж не підтримувало, а починаючи з 2008 р. діяльність цих інститутів українці переважно не підтримували.

Структура довіри до інститутів сектору безпеки та оборони України представлена на *рисунках 4–9*. Так, на *рисунку 4* відображено, що з 2012 р. і донині частка тих, хто довіряє ЗСУ, суттєво переважає над тими, хто не довіряє. Крім того, частка тих, хто не має чіткої думки щодо свого ставлення до цього соціального інституту, переважно

[Складено авторами згідно з 21–47]

Рис. 4. Структура довіри українців до ЗСУ впродовж 2012–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

[Складено авторами згідно з 21–38; 40–43; 45; 46]

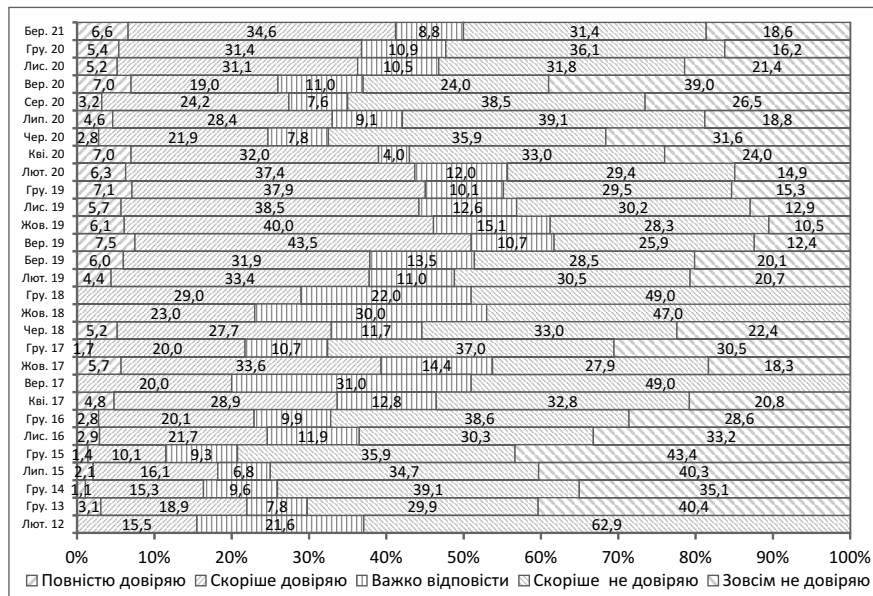
Рис. 5. Структура довіри українців до СБУ впродовж 2013–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

перебуває в межах 7–11% (окрім декількох випадків, коли це значення досягало 29–33%) (у середньому 11%).

Упродовж аналогічного періоду (рис. 5) щодо довіри до НПУ (до листопада 2015 р. – міліції) спостерігалася протилежна ситуація – частка тих, хто цьому інституту не довіряє, суттєво переважала над тими, хто довіряє. Ситуація дещо вирівнялася (кількість тих, хто довіряє

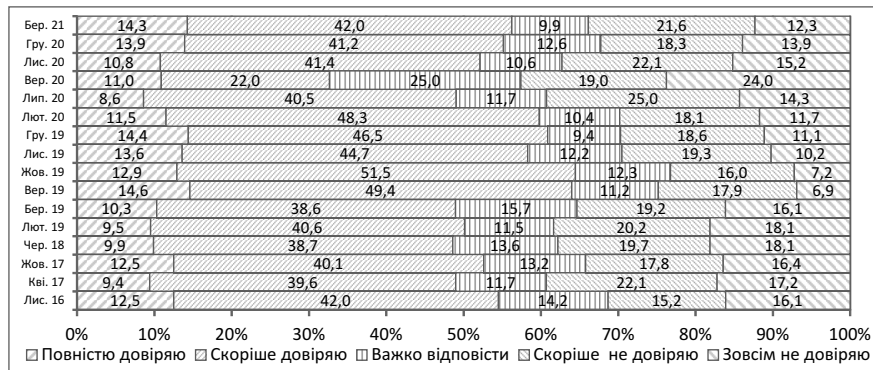
НПУ, була майже такою, як і тих, хто не довіряє) на рубежі 2019 і 2020 рр. Водночас частка тих, хто не визначився зі своєю думкою, в середньому була на рівні 14%.

Подібна ситуація і з довірою до СБУ (рис. 6): з кінця 2013 р. серед респондентів більше тих, хто інституту не довіряє, ніж тих, хто довіряє (крім проміжку часу на рубежі 2019–2020 рр., коли баланс довіри був близьким

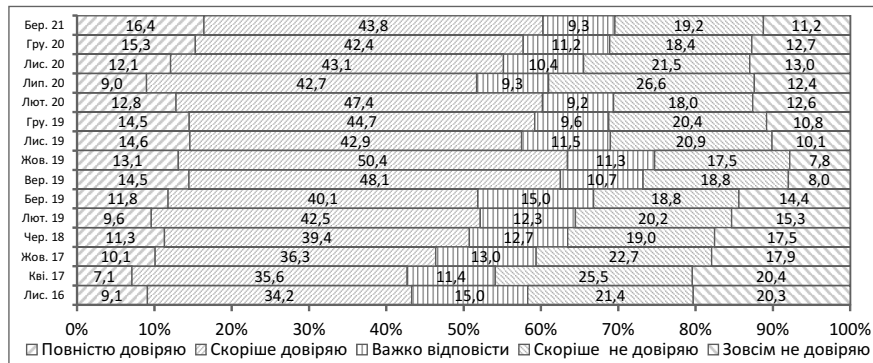
[Складено авторами згідно з 21–43; 45–47]

Рис. 6. Структура довіри українців до НПУ впродовж 2012–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

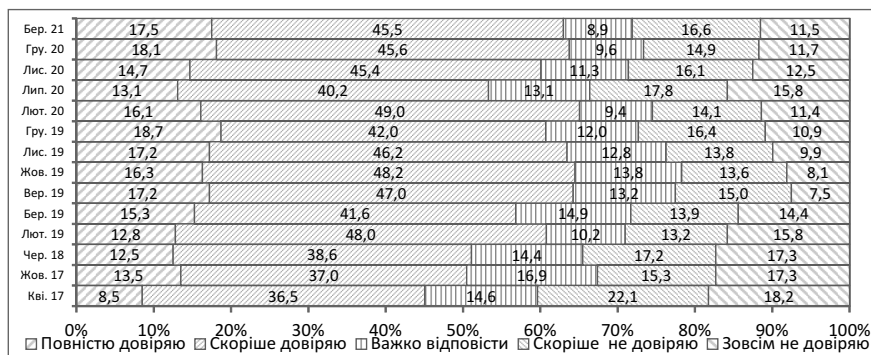
[Складено авторами згідно з 21–35; 43]

Рис. 7. Структура довіри українців до НГУ впродовж 2016–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

[Складено авторами згідно з 21–35]

Рис. 8. Структура довіри українців до ДПСУ впродовж 2016–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

[Складено авторами згідно з 22–35]

Рис. 9. Структура довіри українців до ДСНС України впродовж 2017–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

до нуля). Варто зазначити, що частка тих, хто не має чіткої думки щодо довіри до СБУ, дещо вища, якщо порівняти таку із ЗСУ та НПУ, і становить у середньому 19% (у деяких випадках цей показник досягав 40%).

Що стосується структури довіри до НГУ, ДПСУ та ДСНС, то українці в досліджуваній період (з 2016 р.) їм більше довіряли, ніж не довіряли (рис. 7–9). Частка тих, хто не мав чіткої позиції, була незначна і становила в середньому 12%.

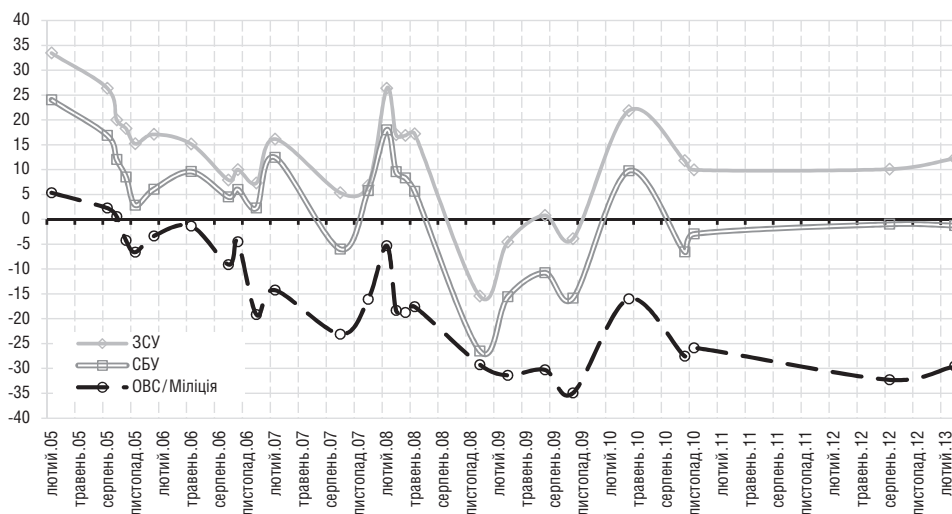
Пояснення результатів

Динаміку зміни рейтингів (у нашому випадку – рівня підтримки діяльності або рівня довіри) державних інститутів зручно аналізувати візуально, тобто шляхом відображення на графіках індексів підтримки діяльності (рис. 10) та індексів довіри (рис. 11). Це зумовлено різною постановкою запитань – в одному випадку об’єктом

дослідження була підтримка діяльності державного інституту, а в іншому – довіра до нього. В основу першого графіка (рис. 10) покладено виключно результати опитувань соціологічної служби Центру Разумкова за 2005–2013 рр., а іншого графіка (рис. 11) – тільки результати опитувань соціологічної служби Центру Разумкова та Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва за 2013–2021 рр., які працювали за єдиним методологічним підходом, що дає змогу простежити динаміку зміни індексів довіри.

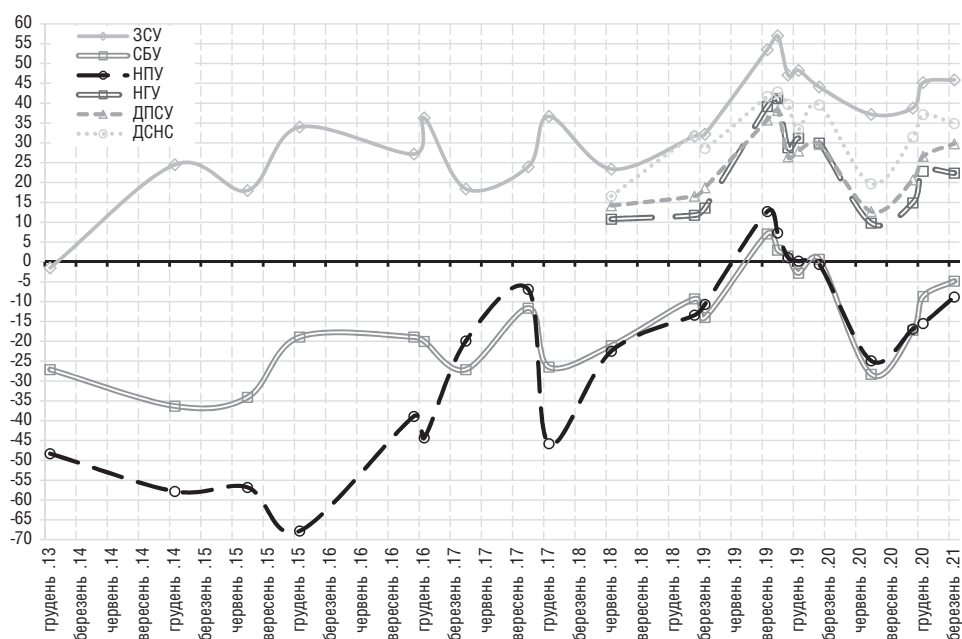
Розгляньмо динаміку зміни індексів підтримки діяльності державних інститутів сектору безпеки та оборони України у 2005–2013 рр. (рис. 10).

Як видно з рисунка 10, індекс підтримки діяльності органів внутрішніх справ, міліції був переважно від’ємним (після вересня 2005 р.). Підтримка діяльності СБУ до середини 2008 р. була переважно позитивною,

[Складено авторами згідно з 18–20]

Рис. 10. Динаміка підтримки українцями діяльності інститутів сектору безпеки та оборони України впродовж 2005–2013 рр. (за даними соціологічної служби Центру Разумкова), %

[Складено авторами згідно з 21–38]

Рис. 11. Динаміка довіри українців до інститутів сектору безпеки та оборони України впродовж 2013–2021 рр. (за даними українських соціологічних компаній), %

а станом на початок 2010 р. – негативною, після короткого сплеску підтримки (середина 2010 р.) кількість тих, хто підтримує, і тих, хто не підтримує, майже вирівнялася. Підтримка діяльності ЗСУ була переважно позитивною (крім проміжку у 2008–2009 рр., коли переважали критичні оцінки). Крім того, візуальний аналіз кривих графіків указує на наявність зв'язку між індексами підтримки діяльності ЗСУ, СБУ та міліції. Це підтверджується високими значеннями коефіцієнтів лінійної кореляції – для пари ЗСУ – СБУ він становить 0,938; для СБУ – міліції – 0,819; ЗСУ – міліції – 0,725. Примітно, що в цей період респонденти не особливо відрізняли ці інститути – поведінка графіків схожа, різний лише рівень підтримки їхньої діяльності. Проте на початку наступного періоду (рис. 11) крива графіка ЗСУ поводиться діаметрально протилежно до СБУ та НПУ.

Отже, спробуємо прокоментувати динаміку зміни рейтингів, відображених на *рисунку 10*. Напряму стверджувати про причини підтримки чи не підтримки діяльності державних інститутів сектору безпеки та оборони українцями не можемо, проте певні коливання, на нашу думку, можуть бути пов'язані з вагомими подіями державного та міжнародного рівня, що відбулися напередодні проведення опитувань. Так, на проміжку з вересня 2007 р. до лютого 2008 р. відбулося зростання рівня їхньої підтримки, що можемо пояснити очікуванням населенням після виборів до Верховної Ради України. Проте вже з квітня до грудня 2008 р. відбувається спад рівня підтримки, зумовлений російсько-грузин-

ським збройним конфліктом улітку 2008 р. та низкою важливих внутрішньодержавних подій, пов'язаних з парламентською кризою в Україні восени 2008 р.

Чергове зростання рівня підтримки державних інститутів сектору безпеки та оборони відбувається на проміжку з грудня 2008 р. до квітня 2010 р., з невеликим його зниженням у жовтні 2009 р. Це можемо пояснити очікуваннями з боку населенням після виборів узимку та навесні 2010 р. стосовно Президента та народних депутатів України, а також відставкою уряду, очолюваного Ю. Тимошенко. Проте вже з квітня до листопада 2010 р. відбувся спад рівня підтримки, зумовлений низкою внутрішньодержавних подій, пов'язаних насамперед з підписанням 21 квітня в Харкові на рівні перших осіб держав угоди про базування Чорноморського флоту Росії в Севастополі (до 2042 р.) та скасування Конституційним Судом України (1 жовтня) політреформи 2004 р. і переходом України від парламентсько-президентської до президентсько-парламентської форми правління.

Розгляньмо динаміку зміни індексів довіри до інститутів сектору безпеки та оборони України у 2013–2021 рр. (рис. 11).

На *рисунку 11* графічно відображені індекси довіри до зазначених інститутів. Візуально за рівнем довіри їх умовно можна звести у дві групи – перша група («оборонна») охоплює ЗСУ, ДСНС, ДПСУ та НГУ, а друга група («правоохоронна») – СБУ та НПУ. Різниця в рівні довіри між максимальними значеннями для другої групи та мінімальними для першої групи в один і той самий час

становить близько 20–30% пунктів. Причина такого розподілу, на нашу думку, полягає в тому, що зазначені структури в межах своїх повноважень і компетенції відповідають за різні напрями роботи. Важливість цих напрямів (або ефективність роботи самих інститутів) населення оцінює по-різному, тому й самі інститути мають різний рівень довіри (рейтинг).

Станом на грудень 2013 р. (рис. 11) індекси довіри до ЗСУ, СБУ та міліції мали від'ємні значення (тобто частка тих, хто цим інститутам не довіряє, переважала над тими, хто довіряє). Для ЗСУ ситуація почала змінюватись у 2014 р. – з початком збройної агресії РФ проти України. Станом на грудень 2014 р. суттєво зросла довіра до ЗСУ (з –1,5% до 24,5%), а довіра до НПУ (з –48,3% до –57,8%) і СБУ (з –27,1% до –36,3%) продовжувала зменшуватися.

Заміри липня 2015 р. і листопада 2016 р. свідчать, що довіра до НПУ та СБУ стала зростати (від –56,8% до –38,9% та –34,1% до –18,9% відповідно). Якщо в цей півторарічний часовий проміжок міліція пережила реформу і ребрендинг у НПУ, то із СБУ суттєвих змін не відбулося.

Чергове зростання рівня довіри до ЗСУ відбулось у грудні 2017 р., коли пройшов обмін полоненими, а суттєве падіння рівня довіри до СБУ і НПУ, на нашу думку, спричинене серією вибухів та обстрілів (замах на народного депутата І. Мосійчука, вбивство громадської активістки А. Окуєвої) восени 2017 р.

Довіра до всіх інститутів, що розглядаються, за даними опитування жовтня 2019 р. також зросла. Це, на нашу думку, може бути пов'язане зі зміною влади – виборами Президента України (березень–квітень 2019 р.) та виборами до Верховної Ради (липень 2019 р.).

Проте починаючи з лютого 2020 р. простежується спад рівня довіри до всіх без винятку інститутів сектору безпеки та оборони. На це, на нашу думку, вплинула низка внутрішньодержавних подій, насамперед пов'язаних з епідемічною ситуацією та запровадженням в Україні карантину, а згодом і введенням надзвичайної ситуації через пандемію Covid-19; а на й так низький рівень довіри до СБУ та НПУ суттєво вплинули події, пов'язані із захопленням заручників у центрі Луцька та «ліквідацією терориста» на Мосту метро в Києві влітку 2020 р.

Отже, з урахуванням інформаційного протиборства в публічному просторі різні інститути сектору безпеки та оборони по-різному представлені у ЗМІ – «на слуху» зазвичай ЗСУ (в контексті подій антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил (з 30 квітня 2018 р.) на території Луганської та Донецької областей), СБУ та НПУ часто опинялися в центрі резонансних політичних скандалів, тоді як НГУ, ДПСУ і ДСНС менше представлені у ЗМІ. Щодо частоти отримання даних, то у 2005–2010 рр. здійснювалося по три–п'ять опитувань щомісячно, у 2011 р. – жодного і далі намітилася тенденція до збільшення частоти опитувань принаймні для

ЗСУ – по одному–два опитування у 2012–2015 рр., три–чотири – у 2016–2018 рр., шість опитувань – у 2019 р., вісім – у 2020 р. Це ускладнює аналіз отриманих даних, адже через нерегулярність опитувань інтервали між точковими оцінками мають різні розміри.

Висновок

Проаналізувавши результати досліджень громадської думки в Україні упродовж 2005–2021 рр. щодо рівня підтримки діяльності та довіри суспільства до державних інститутів сектору безпеки та оборони з'ясовано основні причини зміни їхніх рейтингів. До цих причин належать вагомі чи резонансні внутрішньополітичні (очікування громадськістю позитивних змін від парламентських і президентських виборів, розчарування як реакція на низку політичних криз, замах на життя та вбивство відомих осіб тощо) та зовнішньополітичні (російсько-грузинський збройний конфлікт, анексія Криму, збройна агресія РФ проти нашої держави та ін.) події, що передували проведенню опитувань.

Рівень довіри (як і підтримки діяльності) до інститутів сектору безпеки та оборони доволі різний, що зумовлюється різними функціями, завданнями та напрямками їхньої діяльності у сфері національної безпеки держави. Тому рівень довіри до кожного окремо взятого інституту формується під дією комплексу чинників і відображає ставлення суспільства до нього. Упродовж останніх п'ятнадцяти років найавторитетнішим інститутом сектору безпеки та оборони були ЗСУ – впродовж 2005–2013 рр. рівень підтримки (сумарно повної та часткової) їхньої діяльності становив у середньому 58,3% і досягав максимум 68,7%, а у 2013–2021 рр. рівень довіри до них складав у середньому 59,9% і досягав максимум 74,7%. Інші державні інститути мають дещо нижчі показники.

Установлено, що між інститутами зберігаються тісні взаємозв'язки, певний паритет і ієрархія відносно один до одного та встановлено пряму залежність рівня підтримки/довіри (рейтингу) суспільства до їхньої діяльності. Як виняток, за весь досліджуваний період було лише декілька випадків, коли кардинально відбулося порушення співвідношення паритету довіри до них (довіра до ЗСУ зростала, а до інших інститутів – різко знижувалася).

З викладеного можемо зробити припущення, що доки триватиме збройна агресія РФ проти України довіра до інститутів сектору безпеки та оборони (за умови їх ефективної діяльності та відсутності прогресу на дипломатичному рівні) залишатиметься на відносно високому рівні. Найімовірніше збережеться й розподіл інститутів на дві групи – умовно «оборонну» (перша група) та умовно «правоохоронну» (друга група). При цьому через зовнішню загрозу довіра до першої групи буде вищою, ніж до другої. Це насамперед може бути пов'язане з тим, що явна зовнішня військова загроза сприймається суспільством більш чітко, ніж внутрішні загрози (які,

до того ж, часто пов'язані з політичною боротьбою окремих партій і політиків).

На нашу думку, зростанню (підтриманню на високому рівні) довіри до інститутів сектору безпеки та оборони з боку суспільства сприятиме їх мінімальне залучення (недопущення залучення) у процеси внутрішньополітичної боротьби, покращення взаємодії між окремими інститутами сектору безпеки та оборони, чітке розмежування на законодавчому рівні повноважень і відповідальності конкретних структур, що працюють у суміжних сферах, об'єктивне висвітлення у ЗМІ їхньої діяльності тощо.

Потребує подальшого вивчення вплив різних чинників (внутрішньо- та зовнішньополітичних тощо) на формування довіри українців до інститутів сектору безпеки та оборони України, виявлення механізмів ефективної комунікації цих інститутів із суспільством тощо.

Перелік літератури

1. Кузьмук О. І. Формування та еволюція Воєнної організації (сектору безпеки і оборони) України (1991–2012): монографія / О. І. Кузьмук. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2013. – 436 с.
2. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма; [пер. с англ. Д. Павловой, В. Кирюченко, М. Колопотина]. – М.: АСТ, 2008. – 730 с.
4. Штомпка П. Доверие – основа общества / П. Штомпка; [пер. с пол. Н. В. Морозовой]. – М.: Логос, 2012. – 440 с.
5. Нападиста В. Феномен довіри у соціогуманітарному дискурсі сучасної України [Електронний ресурс] / В. Нападиста // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2016. – № 1 (81). – С. 207–222. – Режим доступу: https://iipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/napadysta_fenomen.pdf.
6. Волянська О. В. Тенденції трансформації довіри до соціальних інститутів [Електронний ресурс] / О. В. Волянська // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – (Філософія, філософія права, політологія, соціологія). – 2012. – № 2 (12). – С. 322–328. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1928>.
7. Волянська О. В. Довіра до публічної влади та чинники, що її зумовлюють у надзвичайних ситуаціях [Електронний ресурс] / О. В. Волянська // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – (Філософія, філософія права, політологія, соціологія). – 2020. – № 2 (45). – С. 167–180. – Режим доступу: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.45.200938>.
8. Зеленко Г. Довіра до суспільно-політичних інститутів в Україні і наслідки її дефіциту для країни [Електронний ресурс] / Г. Зеленко // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. – 2018. – Вип. 8. – С. 108–118. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/spup/article/view/164041>.
9. Іжа М. Довіра до органів публічної влади в контексті досягнення цілей сталого розвитку [Електронний ресурс] / М. Іжа, Т. Пахомова, О. Князева // Збірник наукових праць НАДУ. – 2020. – Спецвипуск. – С. 97–101. – Режим доступу: <https://doi.org/10.36030/2664-3618-2020-si-97-101>.
10. Федорів Т. В. Довіра як методологічна основа формування репутації органів державної влади [Електронний ресурс] / Т. В. Федорів // *Економіка та держава*. – 2013. – № 2. – С. 127–130. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2013/35.pdf.
11. Чабанна М. В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії [Електронний ресурс] / М. В. Чабанна // *Магістеріум. Політичні студії*. – 2014. – Вип. 58. – С. 8–14. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3287>.
12. Кохан А. І. Суспільна підтримка влади – основа нової управлінської філософії [Електронний ресурс] / А. І. Кохан // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 11. – С. 126–129. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2013/33.pdf.
13. Токарева В. І. Громадська підтримка як чинник результативності реформ в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Токарева, Ю. В. Носачова // *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 3 березня 2017 р.* – Маріуполь: ДонДУУ, 2017. – С. 143–146. – Режим доступу: <http://rp.dsom.edu.ua/handle/123456789/2365>.
14. Кучабський О. Г. Довіра до органів публічної влади як ключовий фактор ефективності системи державного управління [Електронний ресурс] / О. Г. Кучабський, С. С. Погорелий // *Публічне управління: теорія та практика*. – 2013. – Вип. 1. – С. 103–108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rubupr_2013_1_19.
15. Меркулова Т. В. Довіра і соціально-економічний розвиток: кластерний аналіз зв'язку показників [Електронний ресурс] / Т. В. Меркулова, Г. С. Богданова // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. – (Серія «Економічна»). – 2016. – Вип. 91. – С. 74–79. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/8654>.
16. Амджадін Л. Довіра до армії та інших силових структур в Україні / Л. Амджадін, О. Гончарук // *Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг* / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: ІС НАНУ, 2013. – С. 341–352.
17. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки (національний звіт, 2018 рік) [Електронний ресурс] / Д. Кобзін, С. Щербань, К. Коренева, А. Черноусов. – Харків: ХІСД, 2019. – 52 с. – Режим доступу: <https://t1p.de/yz51>.
18. Чи підтримуєте ви діяльність Збройних сил України (динаміка, 2005–2013) [Електронний ресурс]: 01.06.2014 // Internet Archive. – Режим доступу: <https://t1p.de/1ze3>.
19. Чи підтримуєте ви діяльність Служби безпеки України (динаміка, 2005–2013) [Електронний ресурс]: 31.05.2014 // Internet Archive. – Режим доступу: <https://t1p.de/2lay>.
20. Чи підтримуєте ви діяльність органів внутрішніх справ, міліції? (динаміка, 2005–2013) [Електронний ресурс]: 31.05.2014 // Internet Archive. – Режим доступу: <https://t1p.de/zcvc>.
21. Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації [Електронний ресурс]: 22.11.2016 // Разумков Центр. – Режим доступу: <https://is.gd/bLHUT1>.
22. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації [Електронний ресурс]: 18.05.2017 // Разумков Центр. – Режим доступу: <https://is.gd/pWcpdG>.

23. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації [Електронний ресурс] : 23.10.2017 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/42a2sM>.
24. Довіра громадян України до суспільних інститутів [Електронний ресурс] : 06.07.2018 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/ZTUU0Z>.
25. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України [Електронний ресурс] : 20.02.2019 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/5o1Nhz>.
26. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України [Електронний ресурс] : 27.03.2019 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/E3REdd>.
27. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади [Електронний ресурс] : 17.09.2019 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/mLaJOM>.
28. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків (соціологія) [Електронний ресурс] : 11.10.2019 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/c0FF7N>.
29. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків (соціологія) [Електронний ресурс] : 11.11.2019 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/UKdF2V>.
30. Підсумки-2019: громадська думка (соціологія) [Електронний ресурс] : 10.01.2020 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/7QBczC>.
31. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності Уряду (лютий 2020 р., соціологія) [Електронний ресурс] : 21.02.2020 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/YKOQIf>.
32. Початок нового політичного року: довіра до соціальних інститутів (липень 2020 р.) [Електронний ресурс] : 04.09.2020 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/pvCjWl>.
33. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.) [Електронний ресурс] : 10.11.2020 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/9EbeUs>.
34. Україна-2020: невиправдані очікування, неочікувані виклики. Підсумки року у дзеркалі громадської думки (грудень 2020 р.) [Електронний ресурс] : 16.12.2020 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/Vgq8jr>.
35. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.) [Електронний ресурс] : 16.03.2021 // Разумков Центр. – Режим доступу : <https://is.gd/uYrYr>.
36. Громадська думка: підсумки 2013 року [Електронний ресурс] : 27.12.2013 // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – Режим доступу : <https://is.gd/EiMIFl>.
37. Кому більше довіряють українці: владі, громадськості, ЗМІ?.. [Електронний ресурс] : 03.08.2015 // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – Режим доступу : <https://is.gd/RTFybe>.
38. Громадська думка, грудень-2017: виборчі рейтинги і рейтинги довіри [Електронний ресурс] : 23.01.2018 // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – Режим доступу : <https://is.gd/GQnM8z>.
39. Довіра українців до соціальних інституцій [Електронний ресурс] : 18.04.2012 // КМІС. – Режим доступу : <https://t1p.de/wlo8>.
40. Довіра соціальним інститутам, грудень 2018 р. [Електронний ресурс] : 29.01.2019 // КМІС. – Режим доступу : <https://t1p.de/q6e7>.
41. Моніторинг громадської думки населення України: Червень 2020 [Електронний ресурс] : 23.06.2020 // Центр «Соціальний Моніторинг». – Режим доступу : <https://is.gd/0DV7Qh>.
42. Думки та погляди населення України: Серпень 2020 [Електронний ресурс] : 21.08.2020 // Центр «Соціальний Моніторинг». – Режим доступу : <https://is.gd/MQoE13>.
43. Суспільно-політичні настрої населення (3–6 вересня) [Електронний ресурс] : 16.09.2020 // Соціологічна група «Рейтинг». – Режим доступу : <https://is.gd/OtPakH>.
44. Структури МВС мають позитивний баланс довіри населення – результати дослідження (ІНФОГРАФІКА) [Електронний ресурс] : 05.10.2016 // Internet Archive. – Режим доступу : <https://t1p.de/cu6p>.
45. Перше коло всеукраїнських опитувань громадян, суддів та правників щодо судової реформи та сприйняття корупції [Електронний ресурс] : 2017 // Програма USAID «Нове правосуддя». – Режим доступу : <https://is.gd/G009Xb>.
46. Результати другого всеукраїнського опитування населення України щодо довіри до судової влади, судової реформи та сприйняття корупції [Електронний ресурс] : жовтень 2018 // Програма USAID «Нове правосуддя». – Режим доступу : <https://is.gd/fOmOrR>.
47. Українці найбільше довіряють ЗСУ та лікарям – опитування [Електронний ресурс] : 24.04.2020 // Дзеркало тижня. Україна. – Режим доступу : <https://t1p.de/wmt8>.